

Szilárd Papp

Túrricse, biserica reformată

Localitatea situată în Câmpia Tisei (microregiunea Szatmári Erdőhát) era formată în evul mediu din două părți: Bel- și Külricse. Conform unor date istorice indirecte, satul exista deja la mijlocul veacului al XIII-lea. Singura atestare documentară medievală a bisericii localității este un act de evaluare domeniială datat în 1500, în care aceasta figurează drept o clădire zidită, fără turn, înconjurată de un cimitir.¹

Lăcașul, de dimensiuni modeste, și-a păstrat în ansamblu înfățișarea medievală.² Acesta se compune dintr-o navă dreptunghiulară, urmată spre răsărit de un cor decroșat (mai îngust cu câte o jumătate de grosime de zid) încheiat cu cinci laturi ale unui octogon. În vecinătatea nordică a corului era odinioară o sacristie. Săpăturile arheologice și cercetările de parament au descoperit câteva detalii ale acesteia, stabilind și dimensiunile construcției.³ Nici nava, nici corul edificiului nu prezintă contraforturi. Doar colțurile vestice ale navei sunt sprijinite cu două pietre piramidale în partea superioară, dispuse oblic, ușor mai înalte decât soclul, similare apărătoarelor de roți.⁴ Biserica, ridicată din cărămidă pe fundații de piatră, prezintă și câteva detalii arhitectonice cioplite din piatră.⁵

S-a păstrat soclul original de cărămidă, care înconjoară baza

1. Biserica dinspre sud

clădirii. Muchia teșită a acestuia a fost realizată de fapt din tencuială, aplicată pe două șiruri de cărămidă dispuse treptat.⁶ Pe o porțiune mică din zona colțului nord-estic al navei, în partea superioară a fațadei, a ieșit la iveală un decor similar unei frize cu denticuli realizată din cărămizi așezate oblic.⁷ Nu avem indicii referitoare la înfățișarea cornișei originale a corului, inițial mai scund cu cca. 0,5 m. Fațada vestică a bisericii este ritmată doar de portalul dispus în ax, în vecinătatea căruia soclul clădirii se răsfrânge în unghi drept, pe verticală. Ancadramentului de piatră al porții este profilat cu un talon, urmat spre interior de o baghetă și un listel, care la baza montanților se întorc în unghi drept spre golul deschiderii. Lintelul se compune dintr-un vârf triunghiular flancat de câte un segment de cerc, profilaturile intersectându-se în cele două puncte de racordare. Fațada sudică a navei este ritmată de două ferestre înguste, cu ambrazura clădită din cărămidă, cu închiderea semicirculară. Deschiderea de pe fațada sudică a corului este identică cu cele descrise. Ferestrele medievale au fost transformate parțial ulterior, deschiderea acestora fiind lărgită, iar parapetele supraînălțate.⁸ Cercetările au evidențiat că la Túrricse, la fel ca și la Szamosbecs și Nagyszekeres (Ungaria), edificarea s-a făcut în același fel: în prima fază s-au lăsat libere golurile pentru deschideri, ferestrele și portalul vestic al navei fiind amenajate și montate doar în faza următoare, după clădirea zidurilor perimetrice.⁹ Fațada nordică a navei și absida poligonală nu prezintă deschideri,¹⁰ corul fiind luminat de o singură fereastră, aceea menționată anterior. Zidul estic al sacristiei se racorda odinioară cu colțul nord-estic al corului, iar zidul vestic cu colțul nord-estic al navei. Pe fațada corului a ieșit la iveală pornirea bolții semicilindrice a sacristiei precum și ușa acesteia spre cor.¹¹

În navă nu s-au păstrat detalii medievale. Arcul de triumf al bisericii a fost demolat cândva în epoca modernă, cercetările identificând doar urmele acestuia.¹² Tot cu ocazia cercetărilor a fost descoperită pe peretele nordic al corului și ușa sacristiei. Ancadramentul de piatră al deschiderii are montanți cu muchia teșită și închiderea în acoladă profilată cu o scotie cuprinsă între două planuri înclinate. Arcul este încadrat de un panou dreptunghiular, cu muchii teșite, care este întretăiat de vârful arcului în acoladă. Pe peretele nord-estic al corului a fost

2. Poarta vestică a navei

NOTE DE SUBSOL

¹ NÉMETH 2008, pp. 248-249. Vezi actul evaluării domeniiale în: DL 20991; MMT vol. X, pp. 191-192, nota 48 – datat în 1501 (Entz Géza).

² Despre biserică, vezi MMT vol. X, pp. 323-325; CABELLO 2002, pp. 146-148; CABELLO 2007, pp. 79-86; vezi și documentația cercetărilor clădirii efectuate în 2001, cu conducerea cu Juan Cabello, KÖH Colecția de Relevee, cota: 41944.

³ CABELLO 2007, p. 84.

⁴ Aceste elemente de sprijin sunt contemporane cu zidurile navei și nu s-au găsit urme pe fațadă care să sugereze că ar fi fost eventual mai înalte decât în prezent, vezi KÖH Colecția de Relevee, cota: 41944.

⁵ Kiss K. 1878, p. 703; CABELLO 2007, p. 84.

⁶ KÖH Colecția de Relevee, cota: 41944.

⁷ CABELLO 2002, p. 146.; CABELLO 2007, p. 84; KÖH Colecția de Relevee, cota: 41944: „În zona colțului nord-estic al navei [...] am descoperit un tronson scurt de cca. 40 cm din cornișa de odinioară, decorată, se pare, cu o friză cu denticuli realizată din cărămizi dispuse oblic. Nu am putut stabili alte detalii referitoare la înfățișarea cornișei, fragmentul descoperit fiind într-o stare foarte degradată.”

⁸ CABELLO 2002, p. 146; CABELLO 2007, pp. 84- 85.

⁹ CABELLO 2007, p. 85, nota 30; KÖH Colecția de Relevee, cota: 41944. În cursul cercetării nu s-au putut stabili dacă ferestrele aveau inițial cadre de piatră. În orice caz, amenajarea ambrazurilor după ridicarea zidurilor perimetrice presupune de regulă montarea ulterioară a ancadramentelor de piatră și a mulurilor.

¹⁰ Nici în cursul cercetării de parament nu s-au descoperit urme de goluri, CABELLO 2002, p. 146.

descoperită nișa tabernacolului dreptunghiular de odinioară, din al cărui ancadrament nu s-a păstrat însă nimic. Pe latura estică a peretelui sudic a ieșit la iveală o sedilie încheiată în segment de cerc.¹³ În cor s-au păstrat de asemenea și pornirile bolții în cruce pe ogive originale. Despre structura acesteia însă nu se cunosc date mai precise.¹⁴

Cercetările relevă faptul că biserica este o construcție unitară.¹⁵ De vreme ce nu s-au găsit indicii despre un eventual lăcaș mai vechi, documentul din 1500 poate fi considerat, se pare, ca *terminus ante quem* pentru datarea clădirii actuale.¹⁶ Detaliile portalului vestic se pretează cel mai bine pentru încercarea de a stabili mai exact perioada construcției. Ancadramentul deschiderii are o structură gotică, însă prezintă deja și soluții renascentiste, respectiv profilul cu talon, care, la capătul inferior al montanților, se întoarce în unghi drept spre golul ușii.¹⁷ Având în vedere locația periferică și importanța redusă a bisericii, aceste detalii restrâng cronologia propusă la ultimii câțiva ani ai veacului al XV-lea.¹⁸

În a doua jumătate a secolului al XV-lea, dar încă și la mijlocul veacului următor satul era în proprietatea episcopului și capitlului Oradiei, precum și a familiei Várdai.¹⁹ Având în vedere că actul de evaluare mai sus menționat, datat în 1500, fusese întocmit pentru Judit Várdai, fiica răposatului Ladislau, credem că edificarea bisericii în perioada imediat anterioară se datorează foarte probabil familiei Várdai.

Fotografiile au fost executate de Tibor Kollár (1) și Szilárd Papp (2).

¹¹ CABELLO 2007, pp. 83-85.

¹² CABELLO 2007, p. 83.

¹³ CABELLO 2007, p. 85.

¹⁴ CABELLO 2002, p. 147; CABELLO 2007, pp. 83, 85.

¹⁵ CABELLO 2007, p. 84.

¹⁶ Nu putem exclude complet nici posibilitatea referirii informației din 1500 la o biserică anterioară, ale cărei urme nu au fost identificate fie din cauza cercetărilor incomplete, fie datorită faptului că se afla în alt loc decât clădirea actuală. Probabilitatea acestui fapt este însă foarte redusă.

¹⁷ Lintelul frânt al portalului reprezintă o formă rar întâlnită în regiunile noastre, originară din Anglia (FISCHER 1964, pp. 35-36, nota 58). Pe teritoriul Ungariei a apărut în preajma anului 1400, pe fațada apuseană a bisericii Sf. Elisabeta din Cașovia (TÓTH S. 1993, p. 125, il. 21). În cazul de la Túrricse nu doar forma lintelului, ci și intersectarea profilaturii ancadramentului nu permit încadrarea piesei în perioada Renașterii. Detaliile menționate sunt de fapt cele definitorii pentru înfățișarea de ansamblu a ancadramentului, iar nu profilatura cu talon. Ancadramentul ușii sacristiei, confecționat fără îndoială în același atelier, nu prezintă forme caracteristice Renașterii. Vezi MMT vol. X, p. 191 (Entz Géza); CABELLO 2002, p. 147; CABELLO 2007, p. 85.

¹⁸ Referitor la apariția extrem de rară a profilaturilor în stil Renaștere înainte de 1490, vezi MIKÓ 2009, pp. 59-60. Presupusa cornișă cu denticuli a navei reprezintă un alt detaliu interesant. Această formă era foarte răspândită în epoca romanică, fiind semnalată și în secolul al XIV-lea, dar nu cunoaștem nici un alt exemplu din preajma anului 1500.

¹⁹ MAKSAY 1990, vol. II, p. 737; CABELLO 2007, p. 80; NÉMETH 2008, pp. 248-249.